

УДК 34-047.22:378.018.8

DOI: <https://doi.org/10.33216/2220-6310/2024-109-2-221-234>

ФОРМУВАННЯ ЕТИКО-ПРАВОВОЇ КУЛЬТУРИ МАЙБУТНІХ ПСИХОЛОГІВ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

В. В. Юрченко

ORCID 0009-0004-4980-4859

У статті розкриваються теоретичні аспекти формування етико-правової культури майбутніх психологів.

Зазначено, що сучасний період розвитку суспільства характеризується наростанням соціальної напруги, значним загостренням соціально-економічних протиріч, що призводить до зіткнення різних систем моральних цінностей, моральних оцінок здійснення протиправних вчинків, що зумовлює психолого-педагогічні проблеми, що виникають у системі освіти та виховання та актуалізують пошук шляхів підвищення ефективності духовного, етичного та правового виховання підростаючого покоління, забезпечення їх психічного благополуччя на основі традицій вітчизняної та зарубіжної теорії і практики.

На основі інтеграції права, етики та моралі визначено етико-правову культуру майбутніх психологів як інтегровану якість особистості, що характеризується сформованою системою етико-правових та професійних знань, розвиненою морально-правовою свідомістю та орієнтацією на цінність моралі й права у професійній діяльності, дотримання професійної етики, що проявляються у таких якостях психолога як емпатія, толерантність, активність та прагнення до професійного саморозвитку на основі морально-правових установок на основі саморефлексії правомірності етико-правової поведінки у психологічній взаємодії у професійній діяльності.

Робиться висновок, що етико-правова культура майбутнього психолога є системним утворенням, кожен компонент якого взаємопов'язаний з іншими і водночас є самостійною характеристикою, що виконує свої функції. Критеріями етико-правової культури майбутнього психолога виступають: знання правових, моральних та сутнісних особливостей діяльності майбутнього психолога; усвідомлення співвідношення своїх можливостей та професійних вимог до психолога, його моральних установок; ціннісно-сміслові усвідомлення змісту професійної діяльності психолога та його особистісне прийняття морального вибору; здійснення особистісної саморегуляції згідно з ціннісно-

смисловим змістом професійної діяльності майбутнього психолога та етичного кодексу психолога.

Ключові слова: професійна підготовка, майбутній психолог, етико-правова культура, мораль, етика, право, етичний кодекс психолога.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими і практичними завданнями. Сучасний період розвитку суспільства характеризується наростанням соціальної напруги, значним загостренням соціально-економічних протиріч, що призводить до зіткнення різних систем моральних цінностей, моральних оцінок протиправним вчинкам. Цими чинниками зумовлені і психолого-педагогічні проблеми, що виникають у системі освіти та виховання. Вони актуалізують пошук шляхів підвищення ефективності духовного, етичного та правового виховання підростаючого покоління, забезпечення їх психічного благополуччя на основі традицій вітчизняної та зарубіжної теорії і практики. Це пов'язано насамперед із запобіганням правопорушенням та конфліктам, які набувають загрозливого характеру. Успіх громадян цивілізованої держави багато в чому залежить від особистості педагога, психолога, рівня сформованості його загальної, правової та моральної культури. У зв'язку з цим пріоритетним питанням позначено формування всебічно розвинутої особистості, що має не тільки глибоко розвинену громадянську ідентичність, а й здатну до швидкої адаптації в умовах крос-культурного різноманіття та тенденції до глобалізації та інтеграції у світовий простір (Орлова, Ангелов, 2018).

Глобальні світові тенденції торкаються і розвитку вищої освіти України. Впровадження інновацій у національну освіту в умовах сучасного часу є необхідним заходом для розвитку вищої освіти, її ефективності. Реформи вищої освіти мають бути спрямовані на формування такої моделі освіти, яка враховуватиме позитивний вітчизняний та зарубіжний досвід. Система вищої освіти перебуває під впливом цілої низки тенденцій. Слід зазначити, що світова система вищої освіти також відчуває вплив цих тенденцій. Основними сучасними рисами розвитку вищої освіти є його глобалізація, інтеграція, мобільність, комерціалізація та використання дистанційних форм навчання. (Головань, 2022, с. 204). Фахівець майбутнього повинен мати розвинений культурний світогляд, емоційний інтелект, критичне мислення, духовно-моральні якості, володіти декількома мовами. Він має бути відкритим до різних способів пізнання світу від науки до мистецтва. З урахуванням цього освітній процес необхідно будувати за принципом розвитку інтелектуального потенціалу здобувачів освіти, «формування умінь самостійно набувати знання та працювати з матеріалом,

здійснювати діяльність з пошуку, відбору, обробки, передачі, зберігання та продукування інформації» (Васелюк, 2019).

Становленню демократичної держави, подоланню кризових процесів в Україні, її розвитку з урахуванням традицій вітчизняної духовності, моральності, державності, залучення до співдружності цивілізованих держав сприяє правильно організована етична, громадянська і правова освіта, яка включає у собі навчання та виховання у нерозривній єдності. Від її успішності багато в чому залежить побудова правової держави та громадянського суспільства в Україні (Шульга, 2018; Рекотов, 2018).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Успіх громадян цивілізованої держави багато в чому залежить від особистості педагога, психолога, рівня сформованості його загальної, правової та моральної культури (Руденко, Сірко, 2020).

Належна увага вищезазначеним проблемам приділяється в освітянському просторі. У Законі України «Про освіту» визначені засади державної політики у сфері освіти та принципи освітньої діяльності, серед яких – людиноцентризм, забезпечення громадянам рівного доступу до освіти, дотримання їх прав і свобод тощо. Учасники освітнього процесу мають права на справедливе та об'єктивне оцінювання результатів своєї діяльності, захист від приниження честі та гідності.

Зміст освіти студентів сучасних ЗВО не враховує взаємозв'язок у формуванні моральної та правової культури у процесі розвитку їх професійної культури, до якої, безумовно, належить етико-правова культура психолога. Це, в першу чергу, пов'язано з тим, що розвиток світової вищої освіти постає як багатобічний, масштабний процес, а успіх виробничо-господарської організації на ринку освітніх послуг і ринку праці значною мірою залежить від ефективності використання людських ресурсів, які обумовлюють результативність організації, що виявляється у високопродуктивному використанні й розвитку матеріальних засобів виробництва, задоволенні потреб і очікувань членів правового суспільства. Адже саме ефективними є спільноти, які володіють необхідним потенціалом правової культури, мотивовані до узгодженої з цілями організації етико-правової поведінки (Горбунова, 2015).

Важлива роль у цьому процесі належить психологу, його здатності розуміти екзистенційну цінність як власного життя, так і особистого життя іншого «тут і тепер», сприймати свій життєвий, отже, і професійний шлях цілісно, відчувати нерозривність минулого, сьогодення та майбутнього, є характеристикою професійної культури психолога (Вінтюк, 2016).

Опанування особистістю світом професії – це оволодіння світом її культури, що завжди супроводжується як внутрішніми, так і зовнішніми

змiнами особистостi, свiдомостi, дiяльностi. Питання полягає в тому, якi новi системнi якостi свiдомостi, особистостi та дiяльностi, що взаємодiють мiж собою, сприяють утворенню нового цiлiсного, а саме професiйної культури (Бондаренко, 2023).

Чинниками, що органiзують простiр професiйної культури психолога, є професiйнi цiнностi, значення, смисли як руховi сили, що забезпечують утворення професiйної культури на перетинi особистостi, свiдомостi та дiяльностi. У кожному з цих компонентiв, безумовно, є елементи етико-правової культури: починаючи вiд моральних i правових цiнностей особистостi i до способiв їх реалiзацiї у професiйнiй дiяльностi. Тобто етико-правова культура психолога є частиною його професiйної культури як сукупностi загально-людських цiнностей, i як процес iнтерналiзацiї творчого вiдтворення таких цiнностей; етико-правова культура є елементом та органiчно входить практично у всi компоненти професiйної культури психолога, складає основу iдейно-моральної та нормативно-правової складових структури особистостi психолога, визначає його професiйну свiдомiсть, широкий спектр моральних почуттiв та норм поведiнки, професiйну та громадянську позицiю тощо (Шевченко, 2018).

Сьогодні iнтерес до професiйного становлення на етапi навчання у закладi вищої освiти зростає з огляду на новi стратегiї, моделi та змiст технологiй навчання, орієнтованих на реалiзацiю гуманiтарної парадигми. Адже майбутньому фахiвцю слiд опанувати не лише професiйнi навички, але й розвинути тi особистiснi якостi, якi забезпечуватимуть його адаптацiю до умов професiйної дiяльностi, яка мiстить вiдповiдну системою вiдношень, специфiку виконання тощо.

За останнiй перiод у практицi освiти в контекстi правової пiдготовки вдалося розв'язати досить широке коло питань: iсторико-теоретичнi питання правової освiти та виховання дiтей i дорослих (Р. Андрусишин, С. Василина, I. Галушак, А. Гетьман, I. Гуревич, О. Иванiй, Я. Кiчук, О. Костенко, О. Полiщук, О. Попадич, Л. Рябовол, В. Тацiй та iн.); розвиток правової свiдомостi особистостi (О. Ганзенко, В. Головченко, I. Голоснiченко, О. Деменко, I. Огороднiйчук, Н. Фоменко, I. Шаравара та iн.).

Рiзнi аспекти правової культури суспiльства й iндивiдiв розглядали юристи (О. Войтанович, О. Ганзенко, Н. Коваленко, Р. Олiйничук, I. Осика, В. Ткаченко, О. Тiтомир, В. Царенко, М. Цвiк та iн.); фiлософи (О. Данильян, Е. Льєнков, Т. Кумеда, Л. Перевалова, С. Третяк, А. Шеремєнда та iн.); правознавцi (В. Головченко, О. Довгий, А. Кутиркін, О. Скакун, В. Суботiн, Н. Фоменко та iн.); соцiологи (Ю. Битяк, О. Комарова, А. Курносенко, Н. Росенко, А. Семiтко, Н. Смолова та iн.); педагоги (А. Будас,

І. Дарманська, Т. Крутоус, С. Мальона, М. Подберезський, Л. Твердохліб, С. Тугуз, Н. Юрасюк, О. Яковенко та ін.).

Теоретичні й практичні аспекти професійної підготовки психологів відображено у наукових працях таких науковців як (Г. Абрамова, О. Бондаренко, В. Бочелюк, І. Булах, Л. Бурлачук, І. Вачков, В. Волошина, О. Грейліх, М. Донцова, І. Дубровіна, С. Комова, І. Краснощеченко, Л. Лежніна, Н. Макаренко, С. Максименко, Н. Мась, О. Низовець, О. Оклеї-Проданюк, В. Панок, Л. Пастух, В. Пахальян, Н. Пов'якель, Н. Пророк, О. Райкова, Д. Романовська, В. Семиченко, Я. Стреляу, Л. Темнова, Я. Чаплак, О. Шумакова, В. Юстицкіс, К. Ягнюк, Т. Яценко та ін.). Проте актуальність дослідження етико-правових аспектів діяльності психолога очевидна з ряду причин: недостатня теоретична обґрунтованість питання щодо формування етико-правової культури розвитку майбутніх психологів; гостра необхідність у формуванні нових кадрів, вільних та ініціативних, професіоналів-креативів, морально розвинених, оскільки лише такий фахівець може надати необхідну психологічну підтримку, має здатність до саморозвитку, самовдосконалення.

Метою статті є теоретичний аналіз проблеми формування етико-правової культури майбутніх психологів в процесі професійної підготовки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Для визначення сутності, змісту та специфіки етико-правової культури необхідно звернутися до аналізу поняття «культура», використовуючи дані нової галузі наукового знання – теорії культури, або культурології, та приватних культурологічних досліджень. Наслідуючи логіку аналізу культури у філософії та соціології, звернімося до характеристики поняття «етико-правова культура» на теоретичному рівні.

На сьогоднішній день культура виступає одним із фундаментальних понять соціально-гуманітарного пізнання та налічує кілька сотень визначень та їх змістовних рівнів. Серед таких рівнів, зокрема, виділяються: культура як сукупність матеріальних та духовних цінностей, що виражають певний рівень історичного розвитку даного суспільства та людини; культура як сфера духовної життєдіяльності суспільства, куди відносять систему освіти, виховання, духовної творчості; культура як рівень оволодіння людиною тією чи іншою галуззю знань чи діяльності; культура як форми соціальної поведінки людини, зумовлені рівнем її виховання та освіти; культура як спосіб перетворювальної діяльності людини у світі та спосіб самоперетворення (Герчанівська, 2006).

Крім того, вітчизняні науковці-культурологи визначають культуру:

- як особливу сферу та форму діяльності, «пов'язану з мисленням, заняттями художньою творчістю, прийнятими нормами поведінки; як загальний рівень розвитку суспільства, його освіченості та раціональності на шляху його еволюції (Кравець, Семашко, Піча, 2003, с. 17);

- як сукупність суспільних досягнень (включаючи технології, відносини та уявлення), завдяки яким людина виділяється з природи та постає за рамки біологічної детермінації (Пархановський, 2003);

- як специфічна система норм, цінностей та смислів, що відрізняють одне суспільство від іншого (або різні частини суспільства – соціально-статусні, професійні), що сприяє його інтеграції та що надає йому самобутності (Покулита, 2011);

- як духовний вимір будь-якої діяльності, в якому формуються її мотиви, принципи, правила, цілі та смисли. В цьому останньому розумінні культура постає як духовний компонент сукупного виробництва, що забезпечує підтримку та зміну цього виробництва та суспільних відносин в цілому (Лопуга, 2022).

За логікою дослідження проаналізуємо *взаємозв'язок між етикою, правом культурою*. На наш погляд, це важливо в контексті розуміння трансформації сучасного суспільства, яке динамічно розвивається, коли культура людини» стає предметом етики. Окремі дослідники навіть розглядають соціально-культурні процеси як джерело етики права (Бліхар, 2018).

Особливо важливого значення це набуває при вивченні етико-правової культури в контексті професійної діяльності людини. Сутність його в тому, що, з одного боку, особливості культури на тому чи іншому етапі розвитку суспільства аналізуються при формулюванні етичних поглядів, уявлень, знань і ціннісних ставлень людини до своєї діяльності і її результатів, а з іншого – уявлення людей і їх спільнот про добро і зло, гідність і справедливість, національний і професійний обов'язок є сутнісними критеріями оцінки поведінки людей у різноманітних сферах суспільного життя (Помиткін, 2009).

У сучасному розумінні етика – філософська наука, що вивчає мораль як одну з найважливіших сторін життєдіяльності людини, суспільства. Якщо мораль є об'єктивно існуюче специфічне явище життя, то етика як наука вивчає мораль, її сутність, природу і структуру, закономірності виникнення та розвитку, місце у системі інших суспільних відносин, теоретично обґрунтовує певну моральну систему (Стельмашук, 2018).

Аби зрозуміти вплив культури на формування права, слід розглянути та проаналізувати цілісний зміст та окремі елементи розуміння цього

поняття. «Право, – зазначає А. Самбор, – це система нормативних настанов, що спираються на ідеї людської справедливості та свободи, виражена більшою мірою у законодавстві та регулює суспільні відносини» (Самбор, 2011).

О. Скакун визначає право як систему норм (правил поведінки) і принципів, установлених або визнаних державою як регулятори суспільних відносин, що формально закріплюють міру свободи, рівності та справедливості відповідно до суспільних групових та індивідуальних інтересів (волі) населення країни, забезпечуються всіма заходами легального державного впливу аж до примусу (Скакун, 2001, с. 216).

М. Кельман, О. Мурашин, Н. Хома пропонують більш консервативне визначення поняття «право», під яким слід розуміти соціальний регулятор відносин, побудований на уявленні про справедливість, яке є в даний момент у конкретному суспільстві і має загальнообов'язковий, формально-визначений, нормативний характер, встановлений або санкціонований державою (населенням у ході референдуму) і гарантований нею (Кельман, Мурашин, Хома, 2000, с. 277).

Правова культура показує ступінь та особливості розвитку особистості, що виражаються в рівні законослухняності її соціальної життєдіяльності. Більшість дослідників виділяють три шаблі правової культури: суспільства, соціальної страти та особистості. Зазвичай правова культура суспільства сприймається як «досягнення людської цивілізації у сфері правової системи, що характеризує рівень розвитку цієї системи та правового життя суспільства в цілому (Самбор, 2011).

Правову культуру визначено як сукупність надбань суспільства, його соціальних груп і громадян у сфері регулювання суспільних відносин, що сприяє забезпеченню верховенства права в суспільному житті, тобто пануванню основоположних принципів справедливості і гуманізму, захисту прав і свобод людини, її честі й гідності, фактичному забезпеченню місця людини як найвищої соціальної цінності (Сидоренко, 2021; Макеєва, 2013).

Критеріями етико-правової культури особистості виступають: знання правових, моральних та сутнісних особливостей діяльності; усвідомлення співвідношення своїх можливостей та професійних вимог до психолога, його моральних установок; ціннісно-смісловне усвідомлення змісту професійної діяльності психолога та його особистісне прийняття морального вибору; здійснення особистісної саморегуляції згідно з ціннісно-смісловним змістом професійної діяльності (Ганзенко, 2014).

Етико-правова культура майбутніх психологів є елементом професійної культури фахівця та органічно входить практично у всі її компоненти, вона складає основу ідейно-морального та нормативно-

правового підґрунтя структури особистості психолога, визначає його професійну свідомість, широкий спектр моральних почуттів та норм поведінки, професійну та громадянську позицію та громадську свідомість (Безсмертний, 2010).

Виходячи з підходів до визначення культури, права, правової культури, підходів до визначення професійної та правової культури психолога, виділимо ті компоненти, які необхідні нам для визначення та вивчення етико-правової культури *майбутнього психолога*: правові знання (гносеологічний компонент); духовні, правові цінності, ідеали, норми (аксіологічний компонент); знання, вміння, навички провадження професійної діяльності (поведінковий компонент); особистісні якості, здібності та ставлення людини до природи, себе та іншого, що відображаються в діяльності особистості (особистісний компонент). Виділені складові етико-правової культури особистості універсальні, виділені компоненти не існують ізольовано друг від друга, у змісті підготовки майбутніх фахівців вони тісно взаємопов'язані. Взаємозв'язки можуть проявитися практично між усіма компонентами: на перетворення особистісно-сислової сфері можуть вплинути підвищення правової грамотності і компетентності, а правові знання впливають на ціннісні орієнтації особистості (Чебикін, 2019). Таким чином, етико-правова культура майбутнього психолога є системним утворенням, кожен компонент якого взаємопов'язаний з іншими і водночас є самостійною характеристикою, що виконує свої функції.

Узагальнивши наведені трактування поняття, визначимо етико-правову культуру майбутніх психологів як *інтегровану якість особистості, що характеризується сформованою системою етико-правових та професійних знань, розвинутою морально-правовою свідомістю та орієнтацією на цінність моралі й права у професійній діяльності, дотримання професійної етики, що проявляються у таких якостях психолога як емпатія, толерантність, активність та прагнення до професійного саморозвитку на основі морально-правових установок, на основі саморефлексії, правомірності етико-правової поведінки у психологічній взаємодії у професійній діяльності.*

Етико-правова культура трансформується в професійну етику майбутнього психолога і має практичне втілення в Етичному кодексі психолога на I Установчому з'їзді Товариства психологів України 20 грудня 1990 року, який проходив на базі Інституту психології ім. Г. С. Костюка НАПН України. Цей нормативний акт є гарантом високопрофесійної, гуманної, високоморальної діяльності психологів України, яка здійснюється залежно від спеціалізації та сфери інтересів. Цей Кодекс є сукупністю

етичних норм, прав, поведінки, що склалися в психологічному співтоваристві та регулюють його життєдіяльність. Об'єктом досліджень та впливу психологів є внутрішній світ особистості. Етичний кодекс сприяє успішнішому здійсненню психологами своєї професійної діяльності (Етичний кодекс психолога, 2020). Етичними принципами роботи психологів є такі: конфіденційність, внутрішня відповідальність за прийняті рішення, «Не нашкодь», створення позитивного іміджу психолога, компетентність та об'єктивність (Шевченко, 2018; Шевчук, 2009; Усатенко, 2014).

Висновки і перспективи подальших розвідок. Таким чином, культура виступає одним із фундаментальних понять соціально-гуманітарного пізнання та налічує кілька сотень визначень та їх змістовних рівнів. Серед таких рівнів, зокрема, вирізняються: культура як сукупність матеріальних та духовних цінностей, що виражають певний рівень історичного розвитку даного суспільства та людини; культура як сфера духовної життєдіяльності суспільства, куди входять система освіти, виховання, духовної творчості; культура як рівень оволодіння людиною тією чи іншою областю знань чи діяльності; культура як форми соціальної поведінки людини, зумовлені рівнем її виховання та освіти; культура як спосіб перетворювальної діяльності людини у світі та спосіб самоперетворення.

На основі аналізу права, етики та моралі етико-правова культура визначена як система правових норм, цінностей, інститутів, станів і форм, що у сукупності виконують функцію соціально-правової орієнтації громадян, є правовим середовищем життєдіяльності держави, соціуму та окремо взятого індивіда. Поруч із мораллю, політикою, економікою, мистецтвом, право – невід'ємний елемент культури. Право сприяло долученню людства до культури. У свою чергу, для того, щоб досягти розвитку правової культури, люди мали вдосконалювати культуру в цілому. Гармонія політичної, моральної, естетичної та правової культури забезпечує духовний розвиток особистості громадянина.

Етико-правова культура створюється поступово. Насамперед закладається фундамент – елементи моральної культури: совість, честь, правдивість, почуття власної гідності, доброта. Без цього етико-правова культура не може бути повноцінною. Етико-правова культура особистості є елементом та органічно входить практично у всі компоненти професійної культури майбутнього психолога, складає основу ідейно-морального та нормативно-правового каркасу структури особистості майбутнього фахівця, визначає його професійну свідомість, широкий спектр моральних почуттів та норм поведінки, професійну та громадянську позицію. Вона визначається як процес, як якість особистості, як інтегративна властивість, що забезпечує формування необхідних компетенцій майбутнього фахівця.

Література

1. Безсмертний А.В. Взаємозв'язок політичної, світоглядної, моральної та правової культури. *Наукові праці МАУП*, 2010. Вип.2 (25). С. 147–153.
2. Бондаренко Л. О. Психолого-правова деонтологія як етична основа діяльності практичного психолога у правоохоронній системі. *Вчені записки ТНУ ім. В.І. Вернадського. Серія: Психологія*, 2023. С. 75-79. URL: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2023/14.pdf (дата звернення: 11.03.2024).
3. Василюк А., Дей М., Базелюк В. та ін. Якість вищої освіти: теорія і практика: навчально-методичний посібник; за наук. ред. А. Василюк, М. Дей. НАПН України, Університет менеджменту освіти. Київ; Ніжин : Видавець ПП Лисенко М. М., 2019. 176 с.
4. Вінтюк Ю. Професійна підготовка майбутніх психологів: проблема та її складові. *Педагогіка і психологія професійної освіти*, 2016. № 3. С. 92–102.
5. Ганзенко О. О. Формування правової культури українського суспільства в контексті підписання угоди про асоціацію між Україною та ЄС. *Вісник Запорізького національного університету. Юридичні науки*, 2014. № 3. С. 9-16.
6. Герчанівська П. Е. Культурологія: навч. посіб. для дистанційного навчання; за ред. В. І. Панченко. 2-ге вид., випр. і доп. Київ: Університет «Україна», 2006. 323 с.
7. Головань, М. С. Аналіз тенденцій розвитку вищої освіти в умовах глобалізації, інтеграції та інформатизації суспільства. *Проблеми сучасної педагогічної освіти. Серія: педагогіка і психологія*, 2011. 31, Ч. 1, 203–211.
8. Горбунова В.В. Етичні та правові аспекти психологічних досліджень. *Практична психологія соціальна робота*, 2015. № 3. С. 18-23.
9. Етичний кодекс психолога. URL: <https://druzhba.osv.org.ua/etichnij-kodeks-psihologa-11-28-42-27-03-2019> (дата звернення 12.04.2024).
10. Кельман, М. С. Мурашин О. Г., Хома Н. М. Загальна теорія держави та права: підручник; 3-тє вид., стереотип. Львів : Новий світ 2000, 2007. 584 с.
11. Кравець М. С., Семашко О. М., Піча В. М. та ін. Культурологія : Навч. посіб. для студентів вищих навч. закладів. I–IV рівнів акредитації; за заг. ред. В. М. Пічі. Львів : Магнолія плюс, 2003. 235 с.
12. Лопуга О. Духовна культура особистості як предмет соціально-філософського аналізу. *Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог. студії*, 2022. Випуск 42, С. 91–97.
13. Максева О. М. «Правова культура» та «культура»: співвідношення категорій. *Держава і право. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України*, 2013. Вип. 61. С. 33–38.
14. Орлова В. О., Ангелов Г. В. Правова освіта студентів як запорука реалізації їхніх прав та обов'язків у процесі соціалізації. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Юридичні науки»*, 2018. Вип. 1. Т. 1. С. 66–70.
15. Парахонський Б. О., Погорілий О. І., Йосипенко О. М. та ін. Культурологія : навч. посіб.; О. І. Погорілий, М. А. Собуцький (упоряд.). Національний ун-т «Києво-Могилянська академія». Київ : Видавничий дім «КМ Академія», 2003. 314 с.
16. Покулита І. К. Соціологія культури для бакалаврів напряму підготовки 6.030101 «Соціологія». Навчальний посібник. Київ : Арістей, 2011. 136 с.

17. Помиткін Е. О. Психологічні закономірності та механізми духовного розвитку дітей і молоді : автореф. дис. ... д-ра психол. наук : 19.00.07. Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова. Київ, 2009. 42 с.
18. Професійна етика юриста : навчально-методичний посібник (у схемах); за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів : ПП «Арал», 2018. 108 с.
19. Рекотов П. Правова освіта у закладах вищої освіти неюрідичного профілю. *Право та державне управління*, 2018. № 3 (32). Т. 1. С. 20–25.
20. Руденко Л., Сірко Р., Стельмах О., Вавринів О. Методичні засади формування комунікативної культури майбутніх психологів : посібник. Львів, 2020. 71 с.
21. Самбор М. А. Право як поняття та підходи до його розуміння. *Вісн. Київ. нац. ун-ту ім. Тараса Шевченка. Юридичні науки*, 2011. № 87. С. 59–63.
22. Сидоренко О. О. Правова культура: поняття, склад та її стан в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. № 4/2021. С. 62–64. URL: http://www.lsej.org.ua/4_2021/15.pdf (дата звернення 12.05.2024).
23. Скаун, О. Ф. Теорія держави і права: підручник; пер. з рос. Бураковський С.О. Харків : Консум, 2001. 656 с.
24. Стельмашук Г. Г. Етика та естетика: навчально-методичний посібник (у схемах і таблицях); за наук. ред. проф. В. С. Бліхара. Львів: ПП «Арал», 2018. 204 с.
25. Чебикін О. Я., Булгакова В. О. Психологічні основи правової культури та умови її корегування : [монографія]. Одеса, 2019. 162 с.
26. Шевченко Л. О., Чепіга Л. П. Практична психологія : навч. посібник. Харків : Константа, 2018. С. 18.
27. Шевченко Ю. М. Педагогічна деонтологія : навч.-метод. посіб. Мелітополь: Видавничо-поліграфічний центр «Люкс», 2018. 130 с.
28. Шевчук Л. Імідж психолога. Психолог. *Шкільний світ*, 2009. №11/12. С. 7–8.
29. Шульга А. М. Знання права (правоінформованість) як складова правосвідомості особи. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія «Право»*, 2018. Вип. 25. С. 25–28.
30. Яценко Т. С., Глузман О. В., Усатенко О. М. Методологія професійної підготовки практичного психолога. Дніпропетровськ : Інновація, 2014. 192 с.

References

1. Bezsmertnyi, A.V. (2010). Vzaimozv'язok politychnoi, svitohliadnoi, moralnoi ta pravovoi kultury [Interrelationship of political, worldview, moral and legal culture.]. *Naukovi pratsi MAUP, Vyp.2(25)*. S. 147–153 (ukr).
2. Bondarenko, L. O. (2023). Psykholoho-pravova deontolohiia yak etychna osnova diialnosti praktychnoho psykholoha u pravookhoronni systemi [Psychological and legal deontology as an ethical basis for the activity of a practical psychologist in the law enforcement system]. *Vcheni zapysky TNU imeni V.I. Vernadskoho. Seriia: Psykholohiia*. S. 75-79. Retrieved from: https://psych.vernadskyjournals.in.ua/journal/2_2023/14.pdf (date of appeal: 11.03.2024) (ukr).
3. Vasyliuk, A., Dei, M., Bazeliuk, V. ta in. Yakist vyshchoi osvity: teoriia i praktyka [Quality of higher education: theory and practice] (2019): navchalno-metodychnyi

- posibnyk; za nauk. red. A. Vasyliuk, M. Dei. NAPN Ukrainy, Universytet menedzhmentu osvity. Kyiv; Nizhyn: Vydavets PP Lysenko M. M. (ukr).
4. Vintiuk, Yu. (2016). Profesiina pidhotovka maibutnykh psykholohiv: problema ta yii skladovi [Professional training of future psychologists: the problem and its components] *Pedahohika i psykholohiia profesiinoi osvity. № 3*. S. 92–102 (ukr).
 5. Hanzenko, O. O. (2014). Formuvannia pravovoi kultury ukrainskoho suspilstva v konteksti pidpysannia uhody pro asotsiatsiiu mizh Ukrainoiu ta YeS. [Formation of the legal culture of Ukrainian society in the context of the signing of the association agreement between Ukraine and the EU]. *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu. Yurydychni nauky. № 3*. S. 9-16 (ukr).
 6. Herchanivska, P. E. (2006). Kulturolohiia [Culturology]: navch. posib. dla dystant-siinnoho navchannia; za red. V. I. Panchenko. 2-he vyd., vypr. i dop. Kyiv : Universytet “Ukraina” (ukr).
 7. Holovan, M. S. (2011). Analiz tendentsii rozvytku vyshchoi osvity v umovakh hlobalizatsii, intehratsii ta informatyzatsii suspilstva [Analysis of trends in the development of higher education in the conditions of globalization, integration and informatization of society]. *Problemy suchasnoi pedahohichnoi osvity. Seriia: pedahohika i psykholohiia, 31, Ch. 1*, 203–211 (ukr).
 8. Horbunova, V. V. (2015). Etychni ta pravovi aspekty psykholohichnykh doslidzhen. [Ethical and legal aspects of psychological research]. *Praktychna psykholohiia sotsialna robota. № 3*. S. 18-23 (ukr).
 9. Etychnyi kodeks psykholoha [Ethical code of a psychologist]. Retrieved from: <https://druzhba.osv.org.ua/etichnij-kodeks-psiologa-11-28-42-27-03-2019> (date of appeal: 12.05.2024) (ukr).
 10. Kelman, M. S., Murashyn, O. H., Khoma, N. M. (2000). Zahalna teoriia derzhavy ta prava [General theory of the state and law]: pidruchnyk; 3 vyd., stereotyp. Lviv: Novyi svit (ukr).
 11. Kravets, M. S., Semashko, O. M., Picha, V. M. ta in. (2003) Kulturolohiia [Culturology] : navch. posib. dla studentiv vyshchykh navch. zakladiv I–IV rivniv akredytatsii; za zah. red. V. M. Pichi. Lviv: Mahnoliia plus (ukr).
 12. Lopuha, O. (2022) Dukhovna kultura osobystosti yak predmet sotsialno-filosofskoho analizu [Spiritual culture of the individual as a subject of socio-philosophical analysis]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriia filos.-politoh. studii. Vypusk 42*. S. 91–97 (ukr).
 13. Makeieva, O. M. (2013). “Pravova kultura” ta “kultura”: spivvidnoshennia katehorii [“Legal culture” and “culture”: correlation of categories]. *Derzhava i pravo. Instytut derzhavy i prava im. V.M. Koretskoho NAN Ukrainy. Vyp. 61*. S. 33–38 (ukr).
 14. Orlova, V. O., Anhelov, H. V. (2018). Pravova osvita studentiv yak zaporuka realizatsii yikhnikh prav ta oboviazkiv u protsesi sotsializatsii [Legal education of students as a guarantee of realization of their rights and responsibilities in the process of socialization]. *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnogo universytetu. Seriia “Yurydychni nauky”. Vyp. 1. T. 1*. S. 66–70 (ukr).
 15. Parakhonskyi, B. O., Pohorilyi, O. I., Yosypenko, O. M. ta in. [Culturology]: navch. posib.: I. Pohorilyi, M. A. Sobutskyi (uporiad.). Natsionalnyi un-t “Kyievo-Mohylianska akademiia”. Kyiv : Vydavnychi dim “KM Akademiia” (ukr).

16. Pokulyta, I. K. (2011). Sotsiologhiia kultury dlia bakalavriv napriamu pidhotovky 6.030101 "Sotsiologhiia" [Sociology of culture for bachelors in the field of study 6.030101 "Sociology"]: navchalnyi posibnyk. Kyiv : Aristei (ukr).
17. Pomytkin, E. O. (2009). Psykholohichni zakonimirosti ta mekhanizmy dukhovnoho rozvytku ditei i molodi [Psychological regularities and mechanisms of spiritual development of children and youth]: avtoref. dys. ... d-ra psykhol. nauk : 19.00.07. Nats. ped. un-t im. M. P. Drahomanova. Kyiv, 2009 (ukr).
18. Profesiina etyka yurysta [Professional ethics of a lawyer] (2018): navchalno-metodychnyi posibnyk (u skhemakh); za nauk. red. prof. V. S. Blikhara. Lviv : PP "Aral" (ukr).
19. Rekotov, P. (2018). Pravova osvita u zakladakh vyshchoi osvity neiurydychnoho profilu [Legal education in institutions of higher education of a non-legal profile]. *Pravo ta derzhavne upravlinnia. № 3 (32). T. 1. S. 20–25* (ukr).
20. Rudenko, L., Sirko, R., Stelmakh, O., Vavryniv, O. (2020). Metodichni zasady formuvannia komunikatyvnoi kultury maibutnikh psykholohiv [Methodical principles of formation of communicative culture of future psychologists]: posibnyk. Lviv (ukr).
21. Sambor, M. A. (2011). Pravo yak poniattia ta pidkhody do yoho rozuminnia [Law as a concept and approaches to its understanding]. *Visn. Kyiv. nats. un-tu im. Tarasa Shevchenka. Yurydychni nauky. № 87. S. 59-63* (ukr).
22. Sydorenko, O. O. (2021). Pravova kultura: poniattia, sklad ta yii stan v Ukraini [Legal culture: concept, composition and its state in Ukraine]. *Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal. № 4/2021. S. 62-64*. Retrieved from: http://www.lsej.org.ua/4_2021/15.pdf (date of appeal: 12.05.2024) (ukr).
23. Skakun, O. F. (2001). Teoriia derzhavy i prava [Theory of the state and law]: pidruchnyk. O. F. Skasun; Kharkiv : Konsum (ukr).
24. Stelmashchuk H. H. (2018). Etyka ta estetyka [Ethics and aesthetics]: navchalno-metodychnyi posibnyk (u skhemakh i tablytsiakh); za nauk. red. prof. V. S. Blikhara. Lviv: PP "Aral" (ukr).
25. Chebykin, O. Ya., Bulhakova, V.O. (2019). Psykholohichni osnovy pravovoi kultury ta umovy yii korehuvannia [Psychological foundations of legal culture and conditions for its correction]; monohrafiia. Odesa (ukr).
26. Shevchenko, L. O., Chepiha, L.P. (2018). Praktychna psykholohiia [Practical psychology] : navch. posibnyk. Kharkiv : Konstanta. S. 18 (ukr).
27. Shevchenko, Yu. M. (2018). Pedahohichna deontologhiia [Pedagogical deontology] : navch.-metod. posib. Melitopol: Vydavnycho-polihrafichnyi tsentr "Liuks" (ukr).
28. Shevchuk, L. (2009). Imidzh psykholoha [The image of a psychologist]. *Psykholog. Shkilnyi svit. №11/12. S.7-8* (ukr).
29. Shulha, A. M. (2018). Znannia prava (pravoinformovanist) yak skladova pravosvidomosti osoby [Knowledge of law (legal awareness) as a component of a person's legal awareness]. *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia "Pravo". Vyp. 25. S. 25–28* (ukr).
30. Yatsenko, T. S., Hluzman, O. V., Usatenko, O. M. (2014). Metodologhiia profesiinnoi pidhotovky praktychnoho psykholoha [Methodology of professional training of a practical psychologist]. Dnipropetrovsk : Innovatsiia (ukr).

FORMATION OF ETHICAL AND LEGAL CULTURE OF FUTURE PSYCHOLOGISTS: THEORETICAL ASPECT**V. V. Yurchenko**

The article reveals the theoretical aspects of the formation of ethical and legal culture of future psychologists

It is noted that the modern period of development of society is characterized by an increase in social tension, a significant aggravation of socio-economic contradictions, which leads to a clash of various systems of moral values, moral assessments of the commission of illegal acts, which leads to psychological and pedagogical problems arising in the system of education and upbringing and actualizes the search for ways to improve the effectiveness of spiritual, moral and legal education of the younger generation, ensuring their mental well-being based on the traditions of domestic and foreign theory and practice.

Based on the integration of law, ethics and morality, the ethical and legal culture of future psychologists is defined as an integrated quality of personality, characterized by a formed system of ethical and legal and professional knowledge, developed moral and legal consciousness and orientation towards the value of morality and law in professional activity, compliance with professional activity, manifested in such qualities of a psychologist as empathy, tolerance, activity and desire for professional self-development based on moral and legal guidelines based on self-reflection of the legality of ethical and legal behavior in psychological interaction in professional activity. It is concluded that the ethical and legal culture of the future psychologist is a systemic formation, each component of which is interconnected with others and at the same time is an independent characteristic that performs its functions. The criteria for the ethical and legal culture of a future psychologist are: knowledge of the legal, moral and essential features of the future psychologist's activities; awareness of the relationship between one's capabilities and professional requirements for a psychologist, his moral principles; value-semantic awareness of the content of a psychologist's professional activity and his personal acceptance of moral choice; implementation of personal self-regulation in accordance with the value and semantic content of the professional activity of the future psychologist according to the ethical code of psychologists.

Keywords: *professional training, future psychologist, ethical and legal culture, morality, ethics, law, moral code of a psychologist.*

Юрченко Василь Васильович – аспірант першого року навчання кафедри теорії і практики технологічної та професійної освіти ДВНЗ «Донбаський державний педагогічний університет» (м. Дніпро, Україна). E-mail: notar4340@gmail.com

Yurchenko Vasyly Vasylovych – 1st-year postgraduate student of the Department of Theory and Practice of Technological and Professional Education of SHEI “Donbas State Pedagogical University” (Dnipro, Ukraine). E-mail: notar4340@gmail.com